

Г. М. Василенко

Конотоп

КОНОТОП – місто обласного значення Сумської області, райцентр. Конотоп. міській раді підпорядк. Підлипнен. сільс. рада (села Підлипне, Комсомольська Комуна, Лобківка). Знаходиться на р. [Єзуч](#) (притока *Сейму*, бас. [Дніпра](#)), за 250 км від Києва та за 129 км від обл. центру. Площа 40,32 км². Насел. 92 657 осіб (2001, складає 97,0 % до 1989), переважно українці. Залізнич. вузол, через який проходить 9-й міжнар. транспорт. коридор, що забезпечує вантажні та пасажир. перевезення за 7-ма напрямками: Київ., Харків., Полтав., Моск., Курським (РФ), Гомел., Вітебським (обидва – Білорусь). Уперше згадано в писем. джерелах 1638. Деякі історики вважають, що К. як насел. пункт існував до монголо-татар. навали. За нар. переказами, під час переходу татар. кінноти в цих місцях у непрохід. болотах загинуло багато коней і воїнів, тому й місцевість стали називати конотопом. Побутує твердження, що назва міста походить від р. Конотопка, яка протікала неподалік, а пізніше висохла. Тут у 2-й пол. 1630-х рр. на місці проживання переселенців із Правобереж. України польс. уряд спорудив фортецю, яка була опор. пунктом на прикордонні з Рос. державою. 1643 у К. створ. митницю. Від 1648 – сотенне містечко Ніжин. полку. Жит. брали участь у Визв. війні під проводом Б. Хмельницького. Під час укр.-рос. війни 1658–59 К. витримав 70-денну (травень–липень 1659) облогу 100-тис. рос. армії під командуванням князів О. Трубецького, С. Пожарського, Г. Ромодановського та загонів укр. опозиції наказ. гетьмана І. Безпалого. Оборону утримувало укр. військо (4–5 тис.) на чолі з ніжин. полковником Г. Гуляницьким. Вимушена затримка рос. військ під К. дала змогу гетьману І. Виговському мобілізувати укр. військо в Правобереж. Україні та залучити наймані загони іноземців (разом бл. 60 тис.) і 40-тис. військо крим. хана Муххамед-Ґірея IV. 28–29 червня (8–9 липня) 1659 відбулася Конотоп. битва, у ході якої козац.-татар. військо здобуло перемогу. Імітувавши втечу, козаки заманили росіян у заздалегідь підготовлену пастку. Зазнавши величез. втрат, рос. військо зняло облогу К. і відступило, однак І. Виговський не зміг скористатися перемогою через громадян. війну в Україні. Результати битви мали широкий резонанс у Європі та Москві. 1666 у К. налічувалося 474 двори. 17(27) червня 1672 у Козацькій Діброві побл. м-ка відбулася ген. козац. рада, на якій обрано гетьманом І. Самойловича та підписано Конотоп. статті (угода між Військом Запорозьким і Моск. державою; склалися з 10-ти пунктів, які повторювали Глухів. статті 1669 з подальшим обмеженням прав України, зокрема у зовн. політиці). У 1780-х рр. в околицях К. діяв

повстан. загін, який очолював С. Гаркуша. 1782–96 – повіт. місто Новгород-Сівер. намісництва, 1796–1802 – Малорос., від 1802 – Черніг. губ. 1868 споруджено перший залізнич. вокзал, паровозне депо, залізничні майстерні, а в наступ. році прокладено Курсько-Київ. залізницю.

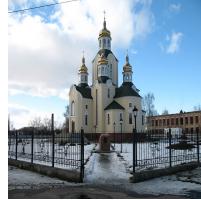
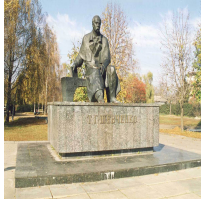
Наприкінці 19 ст. у К. побудовано чавуноливар., ресор. і цегл. заводи, а на поч. 20 ст. працювало 35 пром. підприємств. Під час воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася. Жит. потерпали від голодомору 1932–33 (кількість встановлених жертв – 132), зазнали сталін. репресій. Від 1923 – райцентр, 1923–30 – центр округи. На час створення Конотоп. округа налічувала 11, 1925 – 15 (199 сільс. рад; насел. 588 тис. осіб) р-нів. 1932–39 – у складі Черніг., від 1939 – Сум. обл. Відтоді ж – місто обл. значення. Від 7 вересня 1941 до 6 вересня 1943 – під нім.-фашист. окупацією. Нацисти вбили 2870 жит., 27 тис. військовополонених, 1100 осіб вивезли на примус. роботи до Німеччини. В околицях міста діяв партизан. загін (командир – Ф. Канавець), що входив до партизан. з'єднання під командуванням С. Ковпака. 1960 у К. з'явився перший у СРСР телецентр рай. рівня. 1897 мешкало бл. 19,4 тис., 1939 – 45,9 тис., 1959 – 54,1 тис., 1979 – 82,3 тис., 1989 – 95,5 тис., 1998 – 97,2 тис. осіб. Нині К. – один із найбільших пром. центрів Сумщини. На тер. міста працюють бл. 20 великих пром. підприємств різних галузей економіки. Найбільша питома вага у заг. обсягах виробництва належить підприємствам «Мотордеталь-Конотоп» (40,7 %), [«Авіакон»](#) (12,7 %), «Конотопм'ясо» (12,7 %), «Червоний металіст» (9,7 %). У К. – індустр.-пед. і політех. технікуми й інститут Сум. університету, філії Європ. університету та Міжрегіон. академії упр. персоналом, профес. училище № 4, ПТУ № 20, профес. ліцей; г-зія, навч.-вихов. комплекс, 1 школа 1-го, 2 – 2–3-го, 9 – 1–3-го ступ., вечірня школа 1–3 ступ., 13 дитсадків; 2 ДЮСШ, станції юних натуралістів, техніків і туристів, центр дит.-юнац. творчості; [Конотопський краєзнавчий музей ім. О. Лазаревського](#), музей-садиба М. Драгомирова та музей авіації, центр. міська б-ка, центр. дит. б-ка, міська бібліотека для дорослих, міська дит. б-ка, міські Будинки культури «Зоряний» і «Сучасник», центр культури та дозвілля «Кінотеатр “Мир”», 2 дит. муз. школи, дит. школа мистецтв; центр. рай. лікарня, відділк. лікарня Пд.-Зх. залізниці; відділ. 10-ти банків. Виходить г. [«Конотопський край»](#). Для занять фіз. культурою та спортом діють 2 стадіони, 22 спорт. зали, стрілк. тир, басейн, 4 футбол. поля, 32 спорт. майданчики. Функціонують реліг. громади УПЦ МП, УПЦ КП, свідків Єгови, адвентистів сьомого дня, євангел. християн-баптистів, християн віри євангельської. У К. є р-ни зі старою та колорит. забудовою. Дуже багато дерев'яних будинків із рідкіс. для Наддніпрянщини віконницями. Збереглася садиба, яку звів у 19 ст. військ. діяч, публіцист [М. Драгомиров](#) (народився побл. К.; був прообразом отамана І. Сірка в картині І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану», 1878–91). Загиблих у Конотоп. битві козаків з обох сторін поховали в одній брат. могилі, а на її місці поставили церкву на честь 40-ка мучеників Севастійських. Нині там знаходиться церква Вознесіння Господнього, яку в пізньокласицистич. архіт. формах споруджено в період від 1824 до 1846 на кошти І.

Драгомирова (батько М. Драгомирова). Однією з найстаріших дерев'яних і унікал. для Сумщини є Свято-Микол. церква (1891). Міста-побратими: Мездра (Болгарія), Дмитрієв (Курська обл., РФ). Встановлено пам'ятники Т. Шевченку, О. Пушкіну, погруддя М. Драгомирова, рев. діячів Івана та Степана Радченків (народилися у К.), монумент футболістам, пам'ятні знаки воїнам-афганцям, ліквідаторам аварії на ЧАЕС, жертвам голодомору 1932–33, стелу на честь 65-го гвардій. міномет. полку та 143-ї і 280-ї стрілец. дивізій.

Серед. видат. уродженців – культ.-осв. діяч М. Парпура (19 ст.); історик літ-ри, поет, бібліограф, текстолог, чл.-кор. РАН С. Пономарьов, історик, бібліограф, демограф В. Різниченко, хірург-онколог, академік РАН, президент Рос. АМН [М. Давидов](#), лікар-гігієніст, чл.-кор. АМН СРСР С. Черкинський, фахівець у галузі машинобудування, чл.-кор. АН УРСР [М. Короткевич](#), біохімік, чл.-кор. АН УРСР А. Утевський, фахівець у галузі динаміки транспорт. засобів, чл.-кор. НАНУ В. Ушкалов, фахівець у галузі зварювання [А. Бондарев](#), фахівець у галузі енергетики [Т. Губенко](#), хімік [С. Іванов](#), фахівець у галузі кораблебудування [Ю. Коробанов](#), фахівець у галузі будівництва залізниць [М. Курган](#), математик А. Левитська, фізики Г. Пека, Л. Слюсаренко, Ю. Філатов, фахівець у галузі механізації с. господарства В. Тарасенко, фахівець у галузі радіозв'язку С. Федосов, фахівець у галузі руйнування гірських порід В. Царицин, геолог, стратиграф-палеонтолог В. Янко, економісти [В. Зимовець](#), С. Сіденко, правознавець С. Братусь, історики [Р. Киричок](#), [Ю. Курносов](#), лікарі-невропатологи [Л. Алєєв](#), [Г. Дінабург](#), лікар-хірург [М. Велигоцький](#), лікарі-гігієністи [В. Журавель](#), С. Радченко, ортопед-травматолог К. Сиваш; письменники [О. Башкирова](#), [Г. Єлишевич](#), Л. Смілянський, О. Соколовський, літературознавець, перекладач Ю. Назаренко; мистецтвознавець, художник, засл. діяч мистецтв УРСР [Н. Велигоцька](#), художники [М. Вайнштейн](#), І. Ленчик, А. Сологуб, Н. Сомко, Н. Сиротенко, С. Ярешко, художник театру [С. Йоффе](#), архітектор [С. Корж](#); засл. арт. УРСР – режисер [Г. Воловик](#), актриса [О. Журавльова](#), співак В. Саєнко; тренери [А. Єфремов](#) (греко-рим. боротьба), [В. Жураховський](#) (веслування на байдарках і каное), спортсмени М. Майданова (біг), М. Міміашвілі (класична боротьба), І. Тельний (стрільба); Герої Рад. Союзу С. Проценко та Ю. Цитовський, повний кавалер ордена Слави [С. Долговець](#). У с. Підлипне народилися лікар-гінеколог, громад. і церк. діяч А. Лисий, Герої Рад. Союзу [В. Воронов](#) і Г. Тхор. У К. бували Т. Шевченко, М. Гоголь, М. Коцюбинський, І. Рєпін, П. Чайковський. Місто описували М. Гоголь у повісті «Пропавшая грамота», Г. Квітка-Основ'яненко у повісті «Конотопська відьма» й істор. нарисі «Предание о Гаркуше», Н. Рибак у істор. романі «Переяславська рада». Улітку 1949 перед жит. у кінотеатрі ім. Воронцова та перед студентами учител. інституту виступав письменник-гуморист [Остап Вишня](#) (П. Губенко). У К. 1894–95 мешкав із батьками майбут. художник-авангардист світ. рівня К. Малевич; тут минули дит. роки поета [М. Ігнатенка](#). З містом пов'язані життя та діяльність білорус. поета Ф. Богушевича (19 ст.), письменника О. Столбіна (працював дир. заг.-осв. школи),

художника [О. Гофмана](#) (працював учителем малювання, керував студією образотвор. мистецтва; серед його учнів – засл. художники УРСР *Є. Лученко* та *В. Масик*), бандуриста [О. Ковшара](#), Героїв Рад. Союзу *О. Панова* та [Н. Волкової](#).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Лазаревский А. Историко-статистические сведения о населенных местностях Конотопского уезда. К., 1890;
2. Маленко Е. Е. и др. Конотоп: Путеводитель. Х., 1982;
3. Конотопу – 350. К., 1987;
4. Горобець В. М. Битва під Конотопом року 1659 // Розбудова держави. 1996. № 7;
5. Конотопська битва 1659 року: 3б. наук. ст. К., 1996;
6. Бульвінський А. Конотопська битва 1659 р. // УІЖ. 1998. № 3;
7. Боришнев В. О. Конотоп. Сторінки минулого. Конотоп, 2001.

Бібліографічний опис:

Конотоп / Г. М. Василенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-1453>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).